

II. ZAGADNIENIA EKONOMICZNE I SOCJOLOGICZNE

Janina Pach

Bezpośrednie inwestycje zagraniczne w Polsce

Zagraniczne inwestycje mogą być dokonywane w formie inwestycji portfelowych i inwestycji bezpośrednich. Inwestycje portfelowe pomagają w tworzeniu i rozwoju rynku kapitałowego. Wzmacniają przedsiębiorstwa poprzez wykup ich akcji i udziałów na rynku pierwotnym, wówczas gdy ich emitentem są spółki. W sytuacji gdy emitentem akcji i udziałów jest Skarb Państwa – ich sprzedaż inwestorom zagranicznym powoduje dopływ do budżetu państwa środków, które mogą być wykorzystane na finansowanie różnych celów społeczno-gospodarczych. Natomiast bezpośrednie inwestycje zagraniczne (*foreign direct investment-FDI*), określane jako inwestycje dokonywane w celu uzyskania trwałego dochodu w przedsiębiorstwie działającym w innym kraju niż kraj inwestora, posiadają inne walory¹. W przeciwieństwie do inwestycji portfelowych stanowiących przejęcie już istniejącej własności (tzn. już istniejącego przedsiębiorstwa w formie spółki akcyjnej lub spółki z ograniczoną odpowiedzialnością), inwestycje bezpośrednie tworzą kapitał rzeczowy. Wpływają na zwiększenie ilości miejsc pracy, tworząc przesłanki do wzrostu efektywności pracy, jak również do restrukturalizacji i unowocześnienia przedsiębiorstw. W efekcie zagraniczne inwestycje bezpośrednie mogą stać się istotnym czynnikiem wzrostu gospodarczego – zależy to jednakże od splotu różnorodnych czynników, spośród których ogromną rolę odgrywają warunki zaoferowane przez kraj przyjmujący kapitał.

Geneza bezpośrednich inwestycji zagranicznych w Polsce wiąże się z podjęciem w latach siedemdziesiątych prób mających na celu osiągnięcie równowagi rynkowej. Próby te wiązały się między innymi z przyciągnięciem kapitału zagranicznego do

¹ Jest to pojęcie inwestycji bezpośrednich stosowane przez Międzynarodowy Fundusz Walutowy. Za bezpośrednie inwestycje zagraniczne MFW traktuje wszelki przepływ środków między firmą macierzystą a jej filią w obcym kraju.

gospodarki polskiej. Możliwości w tym zakresie dało Rozporządzenie Rady Ministrów w sprawie zezwoleń na prowadzenie niektórych rodzajów działalności gospodarczej wydane w 1976 roku². Jednakże sposób regulacji prawnych nie był dla przyszłych inwestorów zachęcający przede wszystkim dlatego, że

- nie dawał im gwarancji prawnych w odniesieniu do ich majątku zlokalizowanego na terytorium Polski,
- obligował ich do wyłożenia całego kapitału w walutach wymienialnych, bez możliwości korzystania z kredytów bankowych,
- obligował przyszłych inwestorów do wpłacenia 30% wartości kosztorysowej na nieoprocentowany rachunek bankowy jako depozyt,
- przepisy pozwalały na coroczny transfer 9% zainwestowanego kapitału w walutach wymienialnych oraz 50% nadwyżki eksportu nad importem. Pozostała część zysku winna być wydatkowana w Polsce na rozwój firmy, co w warunkach nierównowagi i centralnego rozdzielnictwa było bardzo kłopotliwe.

Trudno się dziwić, iż w okresie sześciu lat obowiązywania tychże przepisów powstało w Polsce tylko 76 przedsiębiorstw zagranicznych, które ze względu na stosunkowo niski kapitał nazywano zagranicznymi przedsiębiorstwami drobnej wytwórczości (zpdw)³. Jednakże ich rola w wypełnianiu braków niektórych towarów na rynku była ogromna.

Dalszą próbę szerszego włączenia zagranicznych inwestycji bezpośrednich do polskiej gospodarki podjęto w 1982 roku. Dala temu wyraz ustawa o zasadach działalności gospodarczej w zakresie drobnej wytwórczości przez zagraniczne osoby prawne i fizyczne⁴. Ustawa ta przez długi okres była jedynym aktem prawnym, na mocy którego podmioty zagraniczne mogły inwestować w Polsce. Określała ramy działalności podmiotów zagranicznych, a przede wszystkim dziedziny, w których mogły inwestować zagraniczne osoby prawne i fizyczne, wartość wymaganego kapitału na 50 tys. dol. oraz maksymalne zatrudnienie do 200 osób. Ustawa ta była kilka razy nowelizowana w zakresie przepisów podatkowych oraz dziedzin, w których mogły być realizowane zagraniczne inwestycje bezpośrednie. W 1986 roku Sejm uchwalił ustawę o spółkach z udziałem zagranicznym, zezwalającą inwestorom zagranicznym na podejmowanie działalności w sektorze uspołecznionym w drodze tworzenia spółek z polskimi przedsiębiorstwami uspołecznionymi⁵. Dzięki tej ustawie powstać mogły m.in. takie spółki jak: FURNEL International, Interkotlin oraz Polish Kosher.

² Rozporządzenie Rady Ministrów z 14 V 1976 w sprawie wydawania zagranicznym osobom prawnym i fizycznym zezwoleń na prowadzenie niektórych rodzajów działalności gospodarczej. Dziennik Ustaw nr 19/76, poz. 123.

³ *Funkcjonowanie inwestycji zagranicznych w Polsce*, Instytut Koniunktur i Cen Handlu Zagranicznego, Warszawa 1990.

⁴ Dziennik Ustaw nr 19/82 poz. 146.

⁵ Dziennik Ustaw nr 17/86 poz. 88.

Obecnie inwestycje zagraniczne powstają na podstawie dwóch ustaw. Jedną z nich to ustawa uchwalona przez Sejm 23 grudnia 1988 i znolizowana w związku z reformą prawa dewizowego w grudniu 1989, stanowi ona tzw. ustawodawstwo specjalne⁶. Przyznała inwestorom zagranicznym prawo do ograniczonego transferu zysku i zwolnienia podatkowe w ciągu trzech lat od rozpoczęcia działalności, czyli tzw. wakacje podatkowe. Druga ustawa z 14 czerwca 1991 zakłada zrównanie z punktu widzenia praw i warunków działalności krajowych i zagranicznych inwestorów⁷. Polega to na:

- uproszczeniu procedury tworzenia spółek z udziałem kapitału zagranicznego oraz rezygnacji z niektórych procedur dotyczących uzyskiwania zezwoleń na działalność i rejestrację spółek.

- zniesieniu wymogu w zakresie minimalnego wkładu kapitału zagranicznego wynoszącego do lipca 1991 50 tys. dol. Jego wysokość została przyjęta na poziomie określonym w kodeksie handlowym: dla spółek z o.o. na 40 mln zł, a dla spółek akcyjnych na 1 mld zł (starych).

- zniesieniu „wakacji podatkowych” dla inwestorów zagranicznych, przy równoczesnym utrzymaniu zwolnień podatkowych o charakterze podmiotowym i przedmiotowym w uzasadnionych prawem przypadkach,

- zwiększeniu swobody transferu zysku i dywidend przez inwestora zagranicznego; do 1991 roku wielkość transferu zysku i dywidend ograniczona była wartością wniesionego kapitału oraz uwarunkowana nadwyżką eksportu nad importem; ustawa z lipca 1991 zapewniła dodatkowo transfer 15% sumy zysków niewytransferowanych w roku poprzednim, co oznacza dla inwestorów możliwość wymiany polskich złotych na walutę zagraniczną, bez spełnienia warunków osiągnięcia dodatniego salda obrotów zagranicznych.

- przyznaniu spółkom z udziałem kapitału zagranicznego zwolnień z opłat celnych na przywóz maszyn i urządzeń oraz materiałów mieszczących się w przedmiotowym zakresie działalności spółki.

Liberalizacja prawa regulującego powstawanie i funkcjonowanie zagranicznych inwestycji bezpośrednich w Polsce miała na celu zwiększenie ich roli w gospodarce. Oczekiwano, iż spółki z kapitałem zagranicznym (bo taką najczęściej formę przybierają zagraniczne inwestycje bezpośrednie) pozwolą na realizację m.in. takich celów, jak:

- wdrożenie i upowszechnienie nowoczesnych technik i technologii oraz metod zarządzania firmą występujących w kraju inwestora,

- zwiększenie produkcji dóbr i usług na rynek wewnętrzny i na eksport,

- udział w modernizacji i restrukturalizacji polskich przedsiębiorstw,

- wspieranie procesu prywatyzacji przedsiębiorstw państwowych poprzez bezpośrednie kontakty produkcyjne.

⁶ Ustawa o spółkach z udziałem podmiotów zagranicznych, Dziennik Ustaw nr 41/88 poz. 325.

⁷ Ustawa o spółkach z udziałem kapitału zagranicznego uchwalona przez Sejm 14 czerwca 1991.

– wejście z eksportem dóbr i usług na rynki krajów wysoko rozwiniętych, co może być pomocne na drodze do integracji z krajami należącymi do Unii Europejskiej,

– dostosowanie produkcji do standardów europejskich,

– szeroko zakrojoną ochronę środowiska naturalnego poprzez stosowanie nowoczesnych technologii produkcji.

Rolę zagranicznych inwestycji bezpośrednich w Polsce ocenić można poprzez analizę liczby funkcjonujących spółek z kapitałem zagranicznym (tendencji występujących w tym zakresie), wielkości zagranicznego kapitału zainwestowanego w Polsce, dziedzin działalności kapitału zagranicznego itp.

Liczba przedsiębiorstw z kapitałem zagranicznym zmienia się bardzo szybko. W 1989 roku zezwolenie na prowadzenie działalności gospodarczej posiadało 1220 spółek z kapitałem zagranicznym, a w 1993 roku już 2646. W listopadzie 1994 roku zarejestrowanych było 17 577 przedsiębiorstw z kapitałem zagranicznym⁸. Z liczby tej w roku tym tylko 15% (tzn. 2637) to firmy, w których zainwestowany zagraniczny kapitał przekroczył 1 mln USD, a całkowita wartość zainwestowanego kapitału we wszystkich firmach w analizowanym okresie sięgnęła 3,8 mld USD.

Jak widać z przedstawionych danych, funkcjonujący w Polsce zagraniczny kapitał w formie bezpośrednich inwestycji – to kapitał bardzo rozdrobniony. Wydaje się, iż wynika to z faktu postrzegania Polski nadal jako kraju o dużym stopniu ryzyka inwestycyjnego. Do krajów o największym zaangażowaniu kapitałowym w Polsce należą: Stany Zjednoczone (których firmy zainwestowały największy kapitał w Polsce i utworzyły drugą pod względem ilości liczbę spółek), Włochy (o drugim pod względem wielkości zainwestowanym kapitale i czwartą pod względem ilości liczbę spółek) oraz Niemcy (o największej liczbie spółek, a dopiero czwartym pod względem wielkości zainwestowanym kapitałem). Liczbę spółek z uwzględnieniem wielkości zainwestowanego kapitału według krajów, z których pochodzą inwestorzy, przedstawia tabela I.

⁸ Istnieje jednak trudność w rozgraniczeniu pomiędzy spółkami faktycznie działającymi na terenie naszego kraju, a spółkami, które uzyskały jedynie zezwolenie na prowadzenie działalności gospodarczej. Dane podano z materiałów Departamentu Spółek z udziałem zagranicznym oraz materiałów Państwowej Agencji Inwestycji Zagranicznych. Podana liczba 17 577 obejmuje spółki i inne formy przedsiębiorstw z udziałem zagranicznego kapitału.

tabela 1

Liczba spółek z uwzględnieniem wielkości zainwestowanego kapitału
(wg krajów – inwestorów)

Kraj	Liczba	Kapitał w mln zł			% kap. zagr. w kap. ogółem	Wartość kap. zagr. przypadająca na 1 spółkę w mln zł
		zagraniczny	polski	ogółem		
RFN	650	397 572,4	257 854,8	655 427,2	60,6	611,6
USA	234	3 333 603,2	301 500,5	3 635 103,8	91,7	1 424,6
Holandia	164	464 561	632 247,8	1 096 808,9	42,3	2 832,6
Włochy	150	2 674 384,2	53 533,2	2 727 917,4	98	17 829,2
Austria	142	152 727,9	125 951	278 679	54,8	1 075,5
Francja	139	180 352,3	15 850,7	196 203	91,9	1 297,5
Szwecja	108	157 619,1	116 353,8	273 972,9	57,5	1 459,4
Chiny	105	21 907,6	1 554,7	23 462,9	93,4	208,6
W. Brytania	95	241 276,1	372 592,6	613 868,7	39,3	2 539,7
Wietnam	90	4 006,7	332,3	4 339	92,3	44,5

Źródło: Dane Departamentu Spółek z udziałem zagranicznym Ministerstwa Przekształceń Własnościowych (stan na 15 VII 1993)

Więcej światła na funkcjonowanie zagranicznych inwestycji bezpośrednich w Polsce rzuca analiza ich lokalizacji według województw (patrz tabela 2). Duże zagraniczne inwestycje (pod względem rozmiarów zainwestowanego kapitału) zostały zlokalizowane w zachodnich, centralnych i częściowo północnych województwach Polski. Wynika to z faktu bliższego ich położenia względem krajów Europy Zachodniej oraz lepiej rozwiniętej infrastruktury ekonomicznej. Niewielkie natomiast zainteresowanie inwestowaniem we wschodniej części Polski wydaje się być związane z silnymi związkami produkcyjno-kooperacyjnymi tej części kraju z byłym Związkiem Radzieckim. Wschodnia część Polski pozostaje zatem obszarem niedoinwestowanym, o najwyższym wskaźniku bezrobocia. Być może, iż w przyszłości obszar ten stanie się bardziej atrakcyjny dla zagranicznych inwestorów ze względu na chłonne rynki krajów powstałych po byłym ZSRR.

Należy zauważyć, iż najwyższy udział kapitału zagranicznego w całości kapitału występował w spółkach zlokalizowanych na terenie województw: warszawskiego, szczecińskiego, łódzkiego. Jest to wynik dwóch nakładających się na siebie czynników, tzn. szacowanego przez inwestorów zagranicznych ryzyka oraz branży, w którą kapitał ten został zaangażowany. Problem ten przybliża tabela 3.

tabela 2

**Spółki z udziałem kapitału zagranicznego
(wg ich lokalizacji)**

Województwo	Liczba	Kapitał w mln zł			% kap. zagr. w kap. ogółem	Wartość kap. zagr. przypadająca na 1 spółkę w mln zł
		zagraniczny	polski	ogółem		
Warszawskie	1 222	3 873 240,7	700 962,9	4 574 203,5	84,7	3 169,5
Poznańskie	177	347 018,5	266 268	613 286,5	56,6	1 960,5
Katowickie	141	167 225,9	132 099,9	299 325,8	55,9	1 180
Krakowskie	135	164 846,5	166 842,1	331 688,5	49,7	1 221,1
Łódzkie	132	104 037,2	52 743,5	156 780,7	66,3	788,2
Gdańskie	128	52 937,2	49 341,6	102 278,9	51,3	413,6
Wrocławskie	103	127 785,4	143 311,4	271 096,8	47,1	1 240,6
Szczecińskie	100	28 445,1	11 818,5	40 263,6	70,6	284,4
Opolskie	39	58 351,5	47 026,1	105 377,6	55,4	1 496,1
Bydgoskie	29	253 376,4	37 691,2	291 067,6	87	8 737,1

Źródło: Dane Departamentu Spółek z udziałem zagranicznym Ministerstwa Przekształceń Własnościowych.

tabela 3

**Największe inwestycje zagraniczne w Polsce
(wg zainwestowanego kapitału w mln USD)**

Lp.	Inwestor	Inwestycje poniesione	Inwestycyjne zobowiązania	Kraj pochodzenia	Przedmiot działalności	Główni polscy partnerzy
1	Fiat	180	830	Włochy	produkcja samochodów osobowych	FSM Bielsko-Biala
2	Coca-Cola	170	50	USA	napoje bezalkoholowe	rozlewnie napojów Gdynia 100% Bydgoszcz 8% Radzymin 100% Warszawa 49%
3	IPC	120	175	USA	artykuły papiernicze	Zakł. Celulozowo-Papiernicze w Kwidzynie
4	Warimpex	100	80	Austria	hotele, biurowce	
5	ABB	100	20	międzynar.	urządzenia energetyczne, turbiny, silniki elektryczne	

6	Curtis	100	0	USA	elektronika. budownictwo	
7	Unilever	96	0	Holandia	środki piorące. przemysł spożywczy (lody, przetwórstwo oleju)	Pollena Bydgoszcz 100%. Zakłady Przemysłu Tłuszczowego „OLMEX” 70%
8	Pol.-Amer. Ent. Fund.	83	29	USA	wkłady kapitałowe do sektora prywat.	PolSERVICE, Wielk. Bank Kapitał., Krak. Tow. Przemysłowe
9	EBRD	72	0	międzynar.	bankowość, współ- praca kapitałowa	Huta Sandomierz Wielk. Bank Kapitał.
10	Procter & Gable	60	130	USA	środki higieny osobistej, pieluchy	Fabryka pieluch na Targowku
11	Thomson C.E.	60	40	Francja	kineskopy, odbior- niki telewizyjne	Polkolor Piaseczno (51%)
12	Fortrade Financing	55	0	Włochy	budowa obiektów przemysłowych i biurowych	Zakłady Mięsne PFM Stanisławów, PFM Małaszewi- cze, PFM Sochocin, FIM Tower
13	Cimenteries CHR	54	33	Belgia	przemysł cemen- towy	Górażdże SA 30% Cementownia Strzelce Opolskie 42%
14	RJ Reynolds	50	0	USA	przetwórstwo i sprzedaż tytoniu	
15	Ameritech	45	100	USA	telekomunikacja	Telekom. Pol. SA
16	France Telecom	45	100	Francja	telekomunikacja	Telekom. Pol. SA
17	Prywatne Fundusze Emerytalne	43	0	USA	współpraca kapitał z sektorem prywat- nym	Polish Private Equity Fund
18	Alcatel	42.7	85	Hiszpania	urządzenia telekomunikacyjne produkcja, sprzedaż, usługi	PZT Telkom Warszawa 80% Teletra SA 80%
19	Internation. Finance Cor- poration	42	144	międzynar.	przemysł szklarski. budownictwo hotelowo-biurowe, inne projekty	Huta Sandomierz „Warsaw Corporate Center”
20	Ringnes	40	29	Norwegia	dystribucja produk- tów „The Coca- Cola Company”	rozlewnie napojów Bydgoszcz 100% Warszawa 51% Lublin 100%

Źródło: „Przegląd Organizacyjny” 1994, nr 1.

Z tabeli 3 wynika, że tylko w trzech przypadkach zainwestowany kapitał przekroczył 100 mln USD. Dotyczy to firm wytwarzających samochody, napoje bezalkoholowe oraz artykuły papiernicze. Pozostały kapitał o wielkości od 29–100 mln USD został zainwestowany w budownictwo, przemysł cementowy, przemysł szklarski, przemysł chemiczny i spożywczy oraz w bankowość i telekomunikację. W tych dziedzinach gospodarki można oczekiwać szczególnego wpływu kapitału zagranicznego na postęp techniczny. W pozostałych tysiącach inwestycji zagranicznych stosunkowo niski kapitał zaangażowany został w różnorodne przedsięwzięcia – jest bardzo rozproszony. Wydaje się, iż również efekty tego kapitału już odczuwane, z czasem będą coraz to większe.

W Polsce duża liczba spółek po 1990 roku prowadziła działalność w zakresie pośrednictwa w handlu zagranicznym⁹. W zakresie eksportu zezwolenia Prezesa Agencji Inwestycji Zagranicznych dotyczyły wywozu wyrobów i usług własnych spółek, a w zakresie eksportu towarów i usług pochodzących od innych podmiotów – towary te stanowiły przedmiot umowy komisu¹⁰. Natomiast w zakresie importu zezwolenia dotyczyły:

- przywozu tych dóbr, które związane były przede wszystkim z funkcjonowaniem spółki, wspólników i kooperantów,
- importu lekarstw, wyposażenia i aparatury medycznej,
- importu środków ochrony roślin,
- importu towarów związanych z zaopatrzeniem sklepów prowadzonych przez spółki.

Wydaje się, iż rola bezpośrednich inwestycji zagranicznych w Polsce pozostaje w ścisłym związku z warunkami, jakie nasz kraj oferuje zagranicznym inwestorom. W tym względzie winne być podjęte dalsze zmiany wychodzące naprzeciw kapitałowi zagranicznemu, tak aby warunki oferowane inwestorom przez Polskę były konkurencyjne wobec warunków oferowanych przez takie kraje, jak Węgry, Słowacja, Ukraina czy Białoruś. Dotyczą one przede wszystkim:

- zagwarantowania wspólnikowi zagranicznemu bez ograniczeń transferu zysków przypadających mu z udziału w spółce,
- usprawnienia systemu podatkowego o stosowanie tzw. systemu „carry forward – carry back”, tzn. możliwości odliczenia od zysku przed opodatkowaniem w okresach późniejszych strat ponoszonych w okresie początkowym,
- gwarancji chroniących inwestorów zagranicznych przed pogorszeniem warunków działania, chyba że wystąpiłoby ono w wyniku generalnych zmian w gospodarce, dotyczących wszystkie podmioty,

⁹ Komunikat nr 2 Prezesa Agencji do Spraw Inwestycji Zagranicznych „Makler” nr 3 – dodatek do „Rzeczpospolitej” z 19 IV 1990.

¹⁰ Uzyskanie zezwoleń w zakresie pośrednictwa w handlu zagranicznym przez spółki z kapitałem zagranicznym wynikało z konieczności pogodzenia dochodowej działalności spółek w pośrednictwie w handlu zagranicznym z przywilejami płynącymi z uregulowań prawnych, tzn. zwolnień od podatku dochodowego i opłat celnych (w początkowym okresie działalności spółek).

– kontynuacji prac nad normami prawnymi dotyczącymi zasad prowadzenia rachunkowości, dostosowanych do międzynarodowych standartów opracowanych przez Międzynarodowy Komitet Standartów Rachunkowości oraz zasad obowiązujących kraje Unii Europejskiej odnośnie do wyceny, ewidencji i publikacji rocznych sprawozdań,

– ustabilizowania polityki celnej państwa w stosunku do napływającego kapitału z zagranicy, a przede wszystkim w stosunku do aportu rzeczowego (z wyszczególnieniem określonych pozycji aportu i ich wartości),

– uproszczenia procedur administracyjnych przy zakładaniu spółek z udziałem kapitału zagranicznego, uwzględniając możliwość ograniczenia konieczności uzyskiwania zezwoleń przez inwestorów (w niektórych tylko dziedzinach), a wprowadzając szerzej jedynie obowiązek rejestrowania powstałych spółek.

Podjęcie przez Polskę kroków w kierunku wprowadzenia zmian w wymienionych dziedzinach spowoduje napływ dużego kapitału do Polski oraz poprawę opinii zagranicznych inwestorów o warunkach inwestowania w Polsce – co w sytuacji integracji Polski z Unią Europejską wydaje się sprawą bardzo istotną.